

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ Й ПРАВА

УДК 342.7: 364.63

Жаровська І. М.,

irazhar@ukr.net, ORCID ID: 0000-0003-3821-8120

*д.ю.н., професор кафедри теорії права та конституціоналізму,
Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів*

ЗАХИСТ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ: ПРОБЛЕМИ ПОБУДОВИ ІНКЛЮЗИВНОГО СУСПІЛЬСТВА

Анотація. *Стаття присвячена захисту прав та законних інтересів осіб з обмеженими можливостями та проблемам побудови інклюзивного суспільства. В контексті демократичної держави, що базується на принципах справедливості, рівності та гуманності, важливо забезпечити їм повне та недоторканне відчуття захищеності своїх прав. Особи з інвалідністю представляють невід'ємну складову гуманітарного мозаїчного полотна, репрезентуючи унікальність та різноманітність, що збагачує колективну експерієнцію та розширює горизонти нашого розуміння людського існування.*

Автор констатує, що захист прав осіб з обмеженими можливостями передбачає не лише акт справедливості, а й вираз пошани до людської гідності та індивідуальності кожної особи. Інститут захисту зумовлений не лише юридичними та моральними зобов'язаннями, але й філософськими принципами, що ґрунтуються на переконанні у важливості кожної людської істоти та її права на повну самореалізацію в суспільстві.

У статті розглядаються ключові виклики, що стоять перед суспільством у забезпеченні повного, рівного та ефективного захисту прав цієї категорії людей. Соціальні стереотипи та дискримінація можуть перешкоджати їхньому повноцінному участі у суспільному житті, створюючи бар'єри перед реалізацією їхнього потенціалу та досягненням цілей. Важливою складовою боротьби з цими проблемами є переосмислення та просування ставлення до людей з обмеженими можливостями з метою побудови більш інклюзивного суспільства.

Загальносуспільна підтримка та реалізація заходів, спрямованих на захист та підтримку прав осіб з інвалідністю, є важливим кроком у будівництві інклюзивного та справедливого суспільства. Інклюзивне суспільство відображає ідеал гармонії та взаєморозуміння, де кожна особа має можливість реалізувати свій потенціал та брати активну участь у всіх аспектах суспільного життя.

Ключові слова: права людини, правовий захист, особи з обмеженими можливостями, особи з інвалідністю, дискримінація, правова політика, інклюзивне суспільство

Zharovska I. M.,

irazhar@ukr.net, ORCID ID: 0000-0003-3821-8120

*Doctor of Law, Professor at the Department of Theory of Law and Constitutionalism,
Lviv Polytechnic National University, Lviv*

PROTECTION OF THE RIGHTS AND LEGAL INTERESTS OF PERSONS WITH LIMITED OPPORTUNITIES: PROBLEMS OF BUILDING AN INCLUSIVE SOCIETY

Abstract. *The article addresses the protection of rights and legitimate interests of persons with disabilities and the challenges in building an inclusive society. In the context of a democratic state based on the principles of justice, equality, and humanity, it is essential to ensure their full and inviolable sense of rights protection. Persons with disabilities represent an integral part of the humanitarian mosaic, embodying uniqueness and diversity that enriches collective experience and expands the horizons of understanding human existence.*

The protection of the rights of persons with disabilities entails not only an act of justice but also an expression of respect for human dignity and individuality. The institution of protection is not only governed by legal and moral obligations but also by philosophical principles grounded in the belief in the importance of every human being's right to full self-realization in society.

The article examines the key challenges facing society in ensuring full, equal, and effective protection of the rights of this category of individuals. Social stereotypes and discrimination can hinder their full participation in societal life, creating barriers to realizing their potential and achieving goals. A crucial component of addressing these issues is the reevaluation and promotion of attitudes toward people with disabilities to build a more inclusive society.

Public support and implementation of measures aimed at protecting and supporting the rights of persons with disabilities are vital steps in building an inclusive and just society. An inclusive society reflects the ideal of harmony and mutual understanding, where every individual has the opportunity to realize their potential and actively participate in all aspects of societal life.

Key words: human rights, legal protection, persons with disabilities, individuals with disabilities, discrimination, legal policy, inclusive society

JEL Classification: I32, J14, K32

DOI: 10.32782/2616-7611-2024-15-01

Постановка проблеми. Актуальність вивчення теми захисту прав та свобод осіб з обмеженими можливостями визначається не лише загальним підвищенням уваги до питань інклюзії та рівних можливостей, а й реальною необхідністю вирішувати конкретні проблеми, з якими стикаються ці люди у повсякденному житті. Розуміння складнощів, з якими вони зіштовхуються в різних аспектах життя, допомагає розробляти ефективніші підходи до захисту їхніх прав та свобод.

Особливу актуальність надає розвиток сучасного суспільства, що наближається до принципів інклюзивності та рівних можливостей для всіх його членів. Важливість дослідження полягає в тому, щоб виявити та розібрати причини соціальної відмінності та нерівності, які створюють перешкоди для повноцінного включення осіб з обмеженими можливостями в різні сфери життя.

Інвалідність стала природною частиною глобального людського стану в різних областях через зростання населення, що старіє, і зміни демографічних суспільств. Особливо актуалізується проблема з огляду на її поширеність, оскільки в усьому світі близько одного мільярда людей з обмеженими можливостями й це число включає кожен третю людину старше 60 років [1]. Оцінки Міжурядової групи експертів зі зміни клімату і Міжурядової науково-політичної платформи з біорізноманіття та екосистемних послуг демонструють, що наслідки зміни клімату, втрати біорізноманіття та деградації навколишнього середовища нерівномірно розподілені між різними соціальними групами. Очікується, що вплив зміни клімату та навколишнього середовища зростатиме, що стане серйозною проблемою для досягнення Цілей сталого роз-

витку, водночас ще й посилюватиме проблему, бо непропорційно впливаючи на людей з обмеженими можливостями [2].

Розширене вивчення цієї теми дозволяє також виявити недоліки та прогалини у законодавстві та практиці захисту прав цих осіб, що сприяє розробці та впровадженню ефективних заходів і механізмів їх захисту, що сприятиме покращенню якості життя осіб з обмеженими можливостями та підвищенню рівня їхньої інклюзії та участі в суспільному житті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження та публікації в галузі інклюзивного суспільства та захисту прав осіб з обмеженими можливостями відображають низку ключових тенденцій та викликів, що стоять перед сучасними суспільствами. Дослідники акцентують увагу на необхідності розвитку інклюзивних освітніх та соціальних систем, які б забезпечували повну участь осіб з обмеженими можливостями у всіх аспектах життя, серед них Ю. Бисага, В. Ковальчук, Н.Бортник, Н. Ортинська, О.Парута, Т. Міхайліна та інші. Також присвячували увагу потребі розвитку доступних інфраструктурних рішень та сервісів, що враховують потреби різних категорій осіб з обмеженими можливостями, зокрема А. Бессараб, А. Турубарова, Wang, Z., Xu, X., Nan, Q.

Проте проблема не є комплексно вирішеною, потребує додаткового аналізу в контексті захисту прав і свобод осіб з обмеженими можливостями через правові та соціальні передумови формування інклюзивного суспільства.

Постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі та висвітленні проблем, пов'язаних із захистом прав та законних інтересів осіб

з обмеженими можливостями та будівництвом інклюзивного суспільства. Стаття спрямована на виявлення ключових викликів, що стоять перед суспільством у забезпеченні повного, рівного та ефективного захисту прав цієї категорії людей, а також на розгляд шляхів подолання цих викликів та побудови інклюзивного середовища, де кожна особа має можливість активно брати участь у всіх аспектах життя суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Особи з інвалідністю є невід'ємною складовою людської різноманітності, що відображається у їхній унікальності та неповторності. У контексті демократичної держави, яка ґрунтується на принципах справедливості, рівності та гуманності, необхідно гарантувати їм повне та недоторканне відчуття захищеності своїх прав. Особи з інвалідністю виступають як невід'ємна складова гуманітарного мозаїчного полотна, яке конструює сучасне суспільство, репрезентуючи у собі унікальність та різноманітність, що збагачує колективну експерієнцію та розширює горизонти нашого розуміння людського існування.

У демократичній державі, що спирається на цінності інклюзивності та рівності перед законом, захист прав осіб з інвалідністю стає не лише необхідністю, але й моральним обов'язком, відображенням нашої глибокої поваги до кожної індивідуальності.

Такий інституційно-правовий концепт передбачає не лише акт справедливості, а й вираз пошани до людської гідності та індивідуальності кожної особи. Інститут захисту зумовлений не лише юридичними та моральними зобов'язаннями, але й філософськими принципами, що ґрунтуються на переконанні у важливості кожної людської істоти та її права на повну самореалізацію в суспільстві.

Захист прав та законних інтересів осіб з обмеженими можливостями є критично важливою сферою правозахисту в сучасному суспільстві. Проблема має державницьке значення, стосується гарантії їхнього доступу до рівних можливостей у всіх сферах життя, від освіти та працевлаштування до медичного обслуговування та участі у громадському житті. Шляхи захисту прав осіб з обмеженими можливостями включають прийняття та реалізацію законодавчих актів, розробку інклюзивних політик та програм, а також створення умов для їхнього повноцінного включення та участі у суспільному житті.

Захист прав, свобод та законних інтересів осіб з інвалідністю відображає ідеал інклюзивного суспільства, де кожна людина має можли-

вість реалізувати свій потенціал та брати активну участь у всіх аспектах суспільного життя. Ніщо не є більш важливим для благополуччя людей з обмеженими можливостями, ніж прийняття та підтримка з боку громадськості. Вважається, що «головним недоліком сліпих є не сліпота, а ставлення людей до них» [3]. Ставлення до інвалідності передбачає багатовимірну оцінку людей, яка може бути як позитивною, так і негативною, або складатися з поєднання цих напрямків. Враховуючи цю глобальну ситуацію та важливість ставлення, необхідно закликати громадськість переосмислити та просувати своє ставлення до людей з обмеженими можливостями, щоб побудувати більш інклюзивне суспільство.

Докази показують, що соціальна інтеграція, участь у громаді та розширення можливостей людей з обмеженими можливостями є центральними концепціями, якими керуються поточні політики та послуги, що надаються в усьому світі [4].

Загалом таке явище можна вважати показником зрілості та розвиненості нашого суспільства, що прагне досягнення гармонії та взаєморозуміння між всіма його членами. Тому важливо забезпечити повне та ефективне виконання заходів, спрямованих на захист та підтримку прав осіб з інвалідністю, як невід'ємного елемента в основі будівництва інклюзивного та справедливого суспільства.

Інклюзивне суспільство відображає фундаментальну ідею гуманізму та соціальної справедливості, що полягає в створенні умов для повного та рівного участі кожної людської особистості у суспільному житті. Такий соціум вказує не лише на вияв внутрішньої солідарності та поваги до різноманітності індивідуальностей, але й є засобом досягнення глибокого інтегрованого єднання суспільства. Концепція інклюзивного суспільства виходить за рамки простого толерантного співіснування, адже вона прагне до створення середовища, де кожна особа не лише терпимо толерується, а й активно приймається, цінується та заохочується у своїй унікальності та внеску в життя суспільства.

Інклюзивне суспільство розглядається як реалізація принципу справедливості та гуманізму, що ґрунтується на ідеї універсальної моралі та загальної взаємодії. Воно відображає ідеалістичне уявлення про гармонійне співіснування різноманітних індивідуальностей у відкритому, спільному просторі суспільства, де кожен член має право на самореалізацію та розвиток через прагнення до створення не лише суспільства

забезпеченого правами, а й духовно насиченого та емпатичного, де кожен індивід має можливість відчувати себе прийнятим та поважаним.

Варто погодитися з американськими науковцями котрі вважають ставлення до інвалідів певним «барометром» суспільства. Зокрема вони доводять, що сприйняття інвалідності є важливою структурою, яка впливає не лише на благополуччя людей з обмеженими можливостями, а й на моральний компас суспільства. Негативне ставлення до інвалідності позбавляє людей з обмеженими можливостями та призводить до їх соціального відчуження та ізоляції. Навпаки, здорове суспільство заохочує позитивне ставлення до людей з обмеженими можливостями та сприяє соціальній інтеграції [5].

Суспільство стоїть перед викликами у забезпеченні повного, рівного та ефективного захисту прав осіб з обмеженими можливостями.

Соціальні стереотипи та дискримінація можуть перешкоджати їхньому повноцінному участі у суспільному житті, виникаючи в результаті загальноприйнятих уявлень та упереджень, які не відображають реальні здібності та потреби цих людей. Наприклад, існують стереотипи про те, що особи з інвалідністю є менш конкурентоспроможними на ринку праці або не можуть виконувати певні види робіт спричиняє порушення права на працю, в тому числі до обмеження можливостей кар'єрного зростання.

Дискримінація, у свою чергу, проявляється у відмові надавати доступ до освіти, медичних послуг, житла, а також у відсутності можливостей для активної участі у громадському та політичному житті, такі обмеження створюють бар'єри перед особами з обмеженими можливостями у реалізації їхнього потенціалу та досягненні своїх цілей.

Окрім того, соціальні стереотипи та дискримінація можуть впливати на самовизначення та самооцінку досліджуваної групи осіб, призводячи до втрати віри у власні можливості та недооцінки власної важливості у суспільстві. Як наслідок - соціальна ізоляція та погіршення психічного стану, що подальше ускладнює їхню повноцінну участь у суспільному житті.

Проте вказаним проблеми не вичерпуються. Брак доступних інфраструктурних рішень та сервісів ускладнює їхню повноцінну участь у різних сферах життя. Обмежена представленість цієї категорії людей у політичному та громадському житті може призвести до ігнорування їхніх потреб та прав. Недостатні фінансові

ресурси можуть ускладнити забезпечення їхніх потреб та доступ до послуг. Крім того, брак усвідомлення суспільства щодо потреб та прав цієї категорії людей може призвести до відсутності підтримки та реалізації необхідних заходів для їхнього повноцінного участі у житті суспільства. Ці виклики потребують комплексного підходу та спільних зусиль всіх суспільних секторів для забезпечення ефективного захисту прав та законних інтересів осіб з обмеженими можливостями.

Досліджувана сфера захисту прав осіб з обмеженими можливостями також передбачає розробку та впровадження спеціальних програм та послуг, спрямованих на покращення їхнього соціального захисту та добробуту. Важливим аспектом є забезпечення доступності інфраструктури та сервісів для людей з різними видами обмежень, що дозволяє їм активно брати участь у суспільному житті без перешкод та дискримінації. Репрезентований комплексний підхід важливий для створення справедливого та інклюзивного суспільства, де кожна людина має рівні можливості та права на розвиток і самореалізацію.

Висновок. Демократичність держави та важливість захисту прав осіб з обмеженими можливостями в сучасному суспільстві наголошують на необхідності розвитку інклюзивної парадигми, що ґрунтується на принципах гуманізму, соціальної справедливості та поваги до різноманітності. Інклюзивне суспільство відображає ідеалістичне уявлення про співіснування різних індивідуальностей у відкритому просторі, де кожна особа має право на самореалізацію та розвиток. Забезпечення повного та ефективного захисту прав цієї категорії громадян потребує комплексного підходу та активної підтримки соціальних ініціатив, політичної волі та усвідомлення суспільства щодо потреб та прав осіб з обмеженими можливостями. Тільки через спільні зусилля усіх суспільних секторів можливе побудова інклюзивного та справедливого суспільства, де кожна людина має можливість реалізувати свій потенціал та брати активну участь у всіх сферах життя.

Перспективами наступних досліджень у цій галузі варто вважати аналіз правового статусу інвалідів під час війни та аспекти їх охорони та захисту в кризовий період.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Kuper H, Banks LM, Bright T, Davey C, Shakespeare T. Disability-inclusive COVID-19 response: What it is, why it is important and what we can learn from the United Kingdom's response. *Wellcome Open Res.* 2020 Apr 28;5:79. doi: 10.12688/

wellcomeopenres.15833.1. PMID: 32500099; PMCID: PMC7236579.

2. Kosanic A., Petzold J., Martín-López B., Razanajatovo M. An inclusive future: disabled populations in the context of climate and environmental change. *Current Opinion in Environmental Sustainability*. Vol. 55, 2022, 101159

3. Wang, Z., Xu, X., Han, Q. et al. Factors associated with public attitudes towards persons with disabilities: a systematic review. *BMC Public Health* 2021. Vol. 21, 1058. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-11139-3>

4. Morin D., Rivard M., Crocker A.G., Boursier C.P., Caron J. Public attitudes towards intellectual disability: a multidimensional perspective attitudes on intellectual disabilities. *J Intellect Disabil Res*. 2013. Vol. 57(3) P. 279–92. <https://doi.org/10.1111/jir.12008>.

5. Babik I., Gardner E. S. Factors Affecting the Perception of Disability: A Developmental Perspective. *Front. Psychol.*, 21 June 2021 Sec. Developmental Psychology. Vol. 12. 2021 <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.702166>

REFERENCES:

1. Kuper H, Banks LM, Bright T, Davey C, Shakespeare T. (2020) Disability-inclusive COVID-19 response: What it is, why it is important and what

we can learn from the United Kingdom's response. *Wellcome Open Res*, 28;5:79. doi: 10.12688/wellcomeopenres.15833.1. PMID: 32500099; PMCID: PMC7236579. [in English]

2. Kosanic A., Petzold J., Martín-López B., Razanajatovo M.(2022) An inclusive future: disabled populations in the context of climate and environmental change. *Current Opinion in Environmental Sustainability*. Vol. 55, 101159 [in English]

3. Wang, Z., Xu, X., Han, Q. et al. (2021) Factors associated with public attitudes towards persons with disabilities: a systematic review. *BMC Public Health*. Vol. 21, 1058. URL: <https://doi.org/10.1186/s12889-021-11139-3>[in English]

4. Morin D., Rivard M., Crocker A.G., Boursier C.P., Caron J. (2013) Public attitudes towards intellectual disability: a multidimensional perspective attitudes on intellectual disabilities. *J Intellect Disabil Res*. Vol. 57(3) P. 279–92. URL: <https://doi.org/10.1111/jir.12008>. [in English]

5. Babik I., Gardner E. S. (2021) Factors Affecting the Perception of Disability: A Developmental Perspective. *Front. Psychol.*, Sec. Developmental Psychology. Vol. 12. 2021. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.702166>

Стаття надійшла до редакції 25.01.2024